

ÚVOD

Tato kniha začala vznikat už před dvěma lety, kdy jsem se pustila do prvního rozhovoru na téma úspěch pro každého žáka. Tehdy se už několik desítek vzdělávacích organizací společně hlásilo ke stejnojmenné vizi. A mě lákalo prozkoumat, jakým způsobem této myšlenky rozumějí a jak ji aplikují ve své praxi. Každému je, doufám, jasné, že úspěch pro každého žáka neznamena, že všichni žáci dostanou samé jedničky a že si děti ve škole budou celý den jenom hrát. Tato knížka je určena lidem, které stejně jako mě zajímá, jak velmi různě může vypadat vzdělávání, které podporuje děti a mladé lidi v jejich růstu. Právě zvědavost a touha postupně porozumět, jak spolu ladí přístupy různých organizací, které ale zároveň prohlašují, že jim jde o stejnou věc, o úspěch každého žáka, udržela mou pozornost, až z toho vzniklo 18 rozhovorů. Nejprve vycházely jako pravidelná rubrika v časopise *Řízení školy*, nakonec z nich ale po dvou letech vznikl tak pestrý soubor myšlenek a vzdělávacích přístupů, že jsme se s nakladatelstvím rozhodli vydat je souhrnně knižně.

Věřím, že vám tato kniha umožní pochopit nevyčerpatelnou škálu možností, jak lze vzdělávání zaměřené na člověka a jeho rozvoj uchopit, a zároveň budete vnímat sílu toho, nakolik spolu jednotlivé přístupy souzní a vzájemně se doplňují. V pořadí rozhovorů nehledejte žádný záměr, ponechali jsme takové, ve kterém postupně vycházely. Když jsem své respondenty, tj. hlavní představitele vzdělávacích proudů v ČR, postupně oslovovala, většinou mi šlo hlavně o to, abych ukázala co největší diverzitu. Proto na téma technologií navazuje podpora učitelů a pak se mluví o fyzice, po rozhovoru zaměřeném na dějepis si přečtete jeden o učení se venku a podobně. Z mého pohledu to ale není důležité, za podstatné považuji, že se všichni snaží vysvětlit totéž: jak podpořit děti, aby se učily naplno a se zaujetím.

Přeji vám čtení plné inspirace a radosti z toho, kolik skvělých myšlenek lze ve vzdělávání využít!

Mgr. Silvie Pýchová, autorka

PŘEDMLUVA KE KNIZE ROZHOVORŮ

Téma vzdělávání nikdy nebylo v České republice diskutováno tolik jako nyní. Každý den se v novinách nebo na zpravodajských serverech objeví nějaký článek věnovaný vzdělávání. Na školství se zaměřují desítky novinářů. Vzdělávání se věnuje několik specializovaných webů a existuje také nepřeberné množství skupin na sociálních sítích, které propírají různé vzdělávací otázky ze všech stran. Pamětníci si přitom vzpomenou, že tomu tak nebylo vždy. V 90. letech 20. století stály vzdělávací otázky na okraji veřejného zájmu. Článků věnovaných školství v hlavních denících bylo poskrovnu a novináře, kteří se školstvím zabývali systematictěji, byste spočítali na prstech jedné ruky. Internet byl v plenkách a sociální sítě neexistovaly. Aktuální otázky vzdělávání zajímaly relativně úzkou skupinu lidí, kteří se, jak to označil jeden z dotazovaných v této knize, „pohybovali v pedagogickém punku, nebo chcete-li, v disentu“.

Doba se zásadně proměnila a o vzdělání mluví dnes snad každý. Více však ne vždy znamená lépe. Mnohé komentáře pod články se vzdělávací tematikou – a především pak pod rozhovory o vzdělávání – nejsou příspěvky do diskuse, ale mají spíše podobu osobních urážek a emočních výlevů. Vést diskusi jsme se zatím příliš nenaučili. A to se týká i vedení rozhovorů. Málokdo si přitom uvědomuje, že na kvalitní rozhovor jsou vždy potřeba dva, přičemž ten, kdo se dotazuje, je stejně tak důležitý jako ten, kdo odpovídá. Povrchní či irelevantní otázky vždy vedou k povrchním odpovědím. V lepším případě takové vedení rozhovorů vyústí v texty, které nic nového nepřinášejí a jen opakuji zavedená klíše. V horším případě pak z toho vyjde zpovídaný jako hlupák nebo provokatér. Zkrátka a dobře, rozhovory o vzdělávání jsou těžký žánr, který vyžaduje nejen erudici, ale také ochotu a schopnost naslouchat a dovídat se nové věci. Schopnost klást dobré otázky přitom nespočívá v míře složitosti dotazu. Jednoduché a jasné otázky přímo k věci jsou často těmi nejlepšími.

Knížka, kterou držíte v ruce, splňuje výše uvedené podmínky. Je to příspěvek jak k poznávání toho, co je důležité pro úspěch každého žáka, tak ke kultivaci diskuse o vzdělávání v České republice. Silvie Pýchová i dotazovaní se v oblasti vzdělávání pohybují dlouho a znají jeho prostředí z různých stran. Jsou zvyklí sdělovat i naslouchat. Všechny rozhovory přitom spojuje jediné centrální téma: *Úspěch pro každého žáka*. Na jedné straně jsou si tedy zpovídání lidí v mnohém podobní, na straně druhé každý z respondentů zdůrazňuje trochu jiný aspekt. Pro jednoho z respondentů se pod úspěchem pro každého žáka skrývá snaha přivést k systematické a smysluplné

práci i ty nejvíce znevýhodněné žáky. Pro dalšího z respondentů je klíčové, aby se každý žák učil naplno a s radostí. Pro jiného je to pak zejména podpora učitelů, aby také oni ve své práci prožívali úspěch. Všichni z dotazovaných jsou přitom praktici, kteří z nadhledu reflektují svoji zkušenost. Takže věřím, že kniha založí novou tradici rozhovorů o vzdělávání. Název edice je jasný: *Úspěch u každého čtenáře*.

prof. PhDr. Arnošt Veselý, Ph.D.

4. 2. 2020

Centrem učitelova rozvoje musí být žák

PhDr. Hana Košťálová od roku 2009 pracuje pro projekt Pomáháme školám k úspěchu. Na svou předešlou práci národní koordinátorky a lektorky programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení (RWCT) navázala i v projektu Pomáháme školám k úspěchu tím, že od roku 2011 vede čtenářský program projektu. Původně vyučovala češtinu a pedagogiku.

Už mnoho let působíte ve vzdělávání. Jaké změny chcete dosáhnout?

Děti chodí do školy proto, aby se tam učily. Nejpodstatnější podle mě je, aby do školy chodily rády a aby se tam učily tomu, čeho si cení společenství, kterému škola slouží. U veřejné školy jde tedy o to, co má hodnotu pro společnost. Je důležité pečovat o společnost, ve které chceme žít, a proto se musíme starat o veřejné školství. Co má největší vliv na žákovu učení ve škole? Je to učitel a pedagogický lídr školy. Když tento poznatek vezmeme opravdu vážně, musíme se zabývat tím, jak se pedagog praktik učí. Dlouho jsem vedla kurzy kritického myšlení a začala jsem být neklidná ze zjištění, že i když jsou účastníci převážně spokojeni, kurzy nemají dostatečný dopad až na učení dětí. Když jsem se začala pít po tom, co se po kurzu děje v praxi učitelů, u většiny účastníků jsem zaznamenala vyzobávání drobností pro „zpestření“ výuky. Změny výuky s dopadem na učení dětí se objevily u učitelů, kteří se našich setkání zúčastňovali dlouhodobě, opakovaně.

Když potom přišla výzva, že by manželé Kellnerovi chtěli podpořit vzdělávání v ČR, říkali jsme si s kolegy, které oslovili, že nebudeme vymýšlet nová školení, učitelskou akademii nebo něco podobného, ale že se zaměříme přímo na učení dětí. Nevěděli jsme, že už v roce 2005 přišel Eric Hanushek z OECD se závěry, že další vzdělávání učitelů je zklamáním pro všechny strany a je neúčinné jako nástroj vzdělávací politiky. Mluvil ovšem o takovém vzdělávání, které odvádí učitele ze školy na školení, kde se jim předvádí něco, co není viditelně spojené s jejich aktuální praxí. Ať je kurz sebelepší, pokud není propojený s učením konkrétních dětí, které učitel vyučuje, a s jedinými problémy, které řeší, nemá příliš velký dopad na efektivní proměnu výuky.

Před dvěma lety jsme se seznámili s prací profesorky Helen Timperly, která se zabývá, ale mnohem sofistikovaněji, tímtež co my. Říká, že nejpodstatnější je, když se centrem učitelova profesního učení stane žák a jeho učení – když se učitelé učí ze své praxe, dělají si závěry o svém dopadu na učení dětí a z toho vyvozují, co budou

dělat dál a co se sami potřebují naučit pro to, aby se každý jejich žák skutečně učil. Helen Timperley hovoří o badatelském nastavení učitelovy mysli a pomáhá nám porozumět, o co jde, pomocí schématu, které znázorňuje badatelský cyklus profesního učení učitele. Řekne se to snadno, ale pro učitele, který se chce učit ze své dosavadní výuky a jejího dopadu, je to mimořádně náročné. Učitelé potřebují mnoho podpory a musejí zkoumat svou praxi v prostředí absolutní důvěry.

Jak konkrétně pracujete se školami a učiteli? Jak vypadá vaše působení v současnosti?

V projektu Pomáháme školám k úspěchu spolupracujeme s celými školami. Případá nám to důležité proto, že i sebelepší učitel pracuje v kultuře celé školy a je pro něj nesmírně těžké, aby udržel výbornou výuku, pokud se s kolegy nebude podporovat. V projektu nabízíme zapojeným školám na pět let pedagogického konzultanta. Jsou to zkušení a odborně mimořádně vybavení pedagogové, spíše pedagožky – z devíti konzultantů je osm žen. Jejich úkolem je pomáhat každému učiteli ve škole, aby výuka měla ještě větší dopad na učení každého dítěte, o které pečuje. Máme totiž vizi dobré veřejné základní školy jako místa, kde se každý žák učí naplno a s radostí. Pro učitele je to sympatická myšlenka, ale klade na ně obrovské nároky. Snažíme se posilovat důvěru učitelů, že to zvládnou, ale že nic nepůjde ze dne na den a nebude to nikdy stoprocentní. Nezasťiráme si, že nejde o trvalý stav, ale naopak o nikdy nekončící proces. Důležité je, aby učitelé naší myšlenky, vizi věřili. Všichni učitelé něco dobře umějí a základ budování sebedůvěry spočívá v tom, že si pojmenovávají, co vše dělají dobře. Důležité je, že díky konzultantovi vidí, že to oceňuje i někdo další, někdo, kdo má sám velmi bohaté praktické zkušenosti. Teprve v další fázi pomáhá pedagogický konzultant s řešením otázky, jak rozvíjet učitelovu praxi tak, aby vyučoval všechny děti – ty, které se učí snadno, i ty, které mají při učení obtíže.

Druhá linie naší podpory směřuje k budování komunity škol a lidí, kteří jsou příznivě nakloněni myšlenky, aby se každý žák učil naplno a s radostí. Komunita je pro nás základním prostředkem udržitelnosti vize a praxe dobré veřejné základní školy. Vytváří pro naše učitele a ředitele prostředí pro bezpečné učení. Mohou sdílet úspěchy, otevřeně se radit o problémech s vědomím, že v tom nejsou sami. Mám společně s kolegy ve vedení projektu na starosti komunitu posilovat, ale zároveň působím jako „zneklidňovač“. Nemá samozřejmě smysl se jen utvrzovat v tom, že všechno děláme dobře, a proto je mým úkolem být trochu nepříjemná a neustále hledat naše slepé skvrny, pátrat po tom, co můžeme dělat lépe. Využívám informace z našich škol a současně se snažím hledat teoretické opory pro naše činnosti, abychom je korigovali i podle poznatků z výzkumu. Jsme relativně malý projekt na to, abychom si troufli vyvozovat ze svých zkušeností obecnější závěry, a proto je pro nás užitečné seznamovat se s profesionálně vedenými výzkumy.

Co pro vás znamená myšlenka úspěchu pro každého žáka? Jak se to v praxi projevuje?

Jak jsem říkala, věřím, že každé dítě se může učit a může zažívat radost z poznávání, mimo školu i ve škole. Nesnadným úkolem všech dospělých, nejen učitelů, je pomáhat dětem, aby úspěch a radost z učení mohly zažívat co nejčastěji. Uvědomuji si, že takto řečeno to může vypadat jako příliš idealistický požadavek. Jde o to, že i když se nám jeden den podaří zaujmout každého žáka natolik, že se plně ponoří do svého učení, druhý den už tak úspěšní být nemusíme. Ale to nevadí, podstatné je, že dětem věříme, že věříme tomu, že se mohou učit, a že věříme také sobě, že my učitelé zvládneme – třeba s dopomocí – pomáhat v učení každému dítěti. Děti se budou muset učit celý život a pozitivní zážitky spojené s učením v dětství jim budou pomáhat. To nejdůležitější, o co jde, je, aby se děti mohly stát iniciativními, aktivními, nezávislymi občany, kteří se budou umět postarat o to, aby se každému ve společnosti žilo dobře.

Proč se hlásíte k vizi Úspěchu pro každého žáka a jak se to projevuje ve vašich aktivitách?

Někdy v roce 2009 jsme přišli s vizí našeho projektu, a to aby se každé dítě učilo naplno a s radostí. Je to varianta vize úspěchu pro každého žáka a řídicí myšlenka našeho projektu od jeho začátku. Ať děláme cokoli, ptáme se, jestli nám, tedy našim školám, to pomůže na cestě k naší vizi. Ukážu to na příkladu čtenářství: Od roku 2011 máme v projektu čtenářský tým, který se dlouhou dobu zabývá tzv. důkazy o učení. Vytvořili jsme si vývojovou sadu cílů pro čtenářství, které říkáme čtenářské kontinuum. Učitelé tak vědí, co by měli u dětí rozvíjet. Při plánování výuky si kladou otázku: „Z čeho poznáme já i žáci, že jsme dosáhli zvoleného cíle?“ To jsou právě důkazy o učení. Nejde o závěrečné testy nebo písemky, ale o jakékoli výkony dětí, které vznikají v průběhu učení. Učitel třeba sleduje debatu čtveřice dětí v literárním kroužku a zapisuje si, co děti říkaly – nebo to může dělat asistent či párový učitel. Děti v literárním kroužku nakonec napíší svou reflexi a tu si také učitel půjčí. Po hodině společně s párovým učitelem nebo asistentem reflektují, jak se výuka zdařila, ale nebaví se o tom, zda děti zlobily nebo zda se stihl celý plán. Reflexi začínají tím, že se dívají na důkazy o učení a snaží se z nich zjistit, nakolik se děti posunuly směrem ke zvoleným cílům učení. Snaží se rozpoznat, co by děti potřebovaly dále, aby jejich učení bylo úspěšnější. Zkušenosti a poznatky ze čtenářského programu se snažíme přenášet i do zbytku projektu. Učíme se společně s učiteli reflektovat, jaký dopad měla výuka na to, aby se děti učily ještě lépe. Jinými slovy jde o formativní hodnocení. Jedna z možností, jak přispět k vizi, je analyzovat dětské výkony, abychom se naučili identifikovat dopad, jaký jsme na děti měli, a abychom se učili, jak mít dopad ještě větší.

Jaké důležité změny je potřeba v systému vzdělávání udělat, aby se tato vize naplňovala?

Zajistit pružnou, bezpečnou a trvající podporu učitelům a pedagogickým lídrům. Pedagogickými lídry myslím formální lídry jako ředitele škol, ale i neformální lídry mezi učiteli. Důležité je, aby nešlo o podporu jen ve formě mentoringu a koučinku, který nás v současné době zaplavuje, ale aby každý pedagog mohl získat právě takovou podporu, jakou v danou chvíli nejvíc využije pro blaho žáků ve škole, kde působí. Podstatné také je, aby škola měla živou vizi, která všem pomáhá udržovat směr a rozpoznávat priority. Je potřeba podporovat takové profesní učení pedagogů, které vychází z rozpoznání dopadů výuky na učení každého dítěte.